

Kako naj se volivec loti presoje volilnih programov (2026)

Koraki, kako se »lotiti« analize volilnih programov z vidika »navadnega človeka«

Analiza volilnih programov GS, SDS, SD, NSI – analizo opravil »AI Analitik javne oblasti«

Primeroma:

če bi si volivec postavil zelo preprost, a dolgoročno ključen cilj –

da bi otroci tudi čez 300 let sanjali v slovenskem jeziku,

ali pa če bi kot državljani želeli v volilnih programih jasno zapisano in preverljivo usmeritev, da je **cilj države doseči rodnost 2.0 že v naslednjih desetih letih,**

brez zanašanja na migracije,

potem bi se način branja političnih programov povsem spremenil.

Takrat ne bi več iskali lepih besed, identitetnih sloganov ali ideoloških sporov.

Iskali bi eno samo stvar:

ali programi dejansko gradijo državo, v kateri je življenje z otrokom varno, predvidljivo in dostojno – danes, ne nekoč.

Ta cilj ni ne levi ne desni.

Ni kulturni projekt in ni politična parola.

Je vprašanje delovanja države v najbolj občutljivih življenjskih trenutkih.

In prav iz tega izhaja vse, kar sledi.

Avtor: mag. Franc Derganc, 11.01.2026. objavljeno na : www.modro-poslovanje.si - [Disclaimer AI](#)

Povezani članki:

1. Članek: Derganc, F., [Ko država gre predaleč – Kandidat za Varuha brez zaslišanja: knjiga o sistemu, ki se ni hotel slišati - Analiza postopkov, molka institucij in odgovornosti države do človeka - Orodje za državljane in institucije, ki želijo, da sistem deluje pravično, V5.1](#), 11.01.2025 – (Dodatek na str. 41. Ocena AI Analitika javne oblasti volilnih programov NSI, GS in SD, da nobena stranka ne doseže praga kakovosti, ki jo zahteva človek in Ustava Republike Slovenije)
2. Članek: Derganc, F., [Ocena programov političnih strank Gibanja svobode in stranke SDS, ki jo je izvedel »AI Analitik javne oblasti« - Vodič za slovenskega volivca](#) – zakaj bi nekdo komu dal svoj glas, če pa mu slednji ničesar resnično ničesar ne ponuja in tudi "ne da"..., 11.01.2026

Ta članek je priročnik za volivca: pokaže, kako lahko vsak državljani brez ideologije, brez "političnega navijanja" in brez pravniškega znanja preveri, ali je volilni program politične stranke varen za človeka v resničnem življenju.

Izhodišče je preprosto: **politični program ni dober po tem, kako lepo je napisan, ampak po tem, ali te zaščiti takrat, ko si najbolj ranljiv** – ko gre za nosečnost, otroka,

zdravje, dohodek, dom, starost, postopke pred CSD, ZZZS, ZPIZ, FURS in sodišči. Ključni test je vedno isti: kaj se zgodi “vmes”, ko čakaš – in kdo plača ceno, ko se država zmoti ali zamuja.

V prvem delu članek poda 8 korakov, po katerih volivec bere programe v življenjskem jeziku (konkretne situacije, konkretna vprašanja). V drugem delu ista merila prevede v strokovni okvir KPI-jev (OS1–OS5 + NC-A, NC-B) ter pokaže, kako lahko programe strank primerja na način, ki je preverljiv in merljiv – ne retoričen.

Rdeča nit članka je jasna: če želi Slovenija dolgoročno obstati kot skupnost (tudi jezikovno), potem je treba programe presojati po tem, ali gradijo delujočo državo, ki preprečuje škodo, popravlja napake in nosi odgovornost – namesto da breme vedno znova pade na otroka, družino in posameznika.

V tretjem delu se članek osredotoči na **konkretno analizo volilnih programov štirih parlamentarnih strank za volitve v letu 2026**. Analiza ni ideološka in ne presoja političnih vrednot ali retorike, temveč preverja **operativno sposobnost države**, kot jo posamezni programi dejansko zagotavljajo. Vsak program je ovrednoten po enotni metodologiji **AI analitika javne oblasti** (KPI OS1–OS5 ter NC-A in NC-B), ki meri, ali programi zagotavljajo pravočasno varstvo človeka, preprečevanje nepovratne škode, popravljivost napak in jasno odgovornost države. Namen tega dela ni ugotoviti, katera stranka je »boljša«, temveč ali katerikoli program sploh dosega **minimalni prag delujoče in dostojne države**, ki je nujen pogoj za dolgoročno družbeno stabilnost, rodnost in preživetje skupnosti.

SKLEP:

Analiza štirih parlamentarnih strank (GS, SDS, SD, NSi) pokaže neprijetno, a zelo jasno dejstvo: noben program ne vsebuje operativnih varovalk, ki bi človeku – in posebej otroku – zagotavljale varnost v času, ko se sistem zmoti ali zamuja. Skupni manko ni v idejah ali vrednotah, temveč v izvedljivosti: v programih praviloma ni end-to-end rokov do dejanske varnosti, ni samodejnih začasnih rešitev, ni obveznega popravka napak po uradni dolžnosti in ni mehanizma, po katerem bi država nosila finančno posledico, ko z zamudo ali napačno odločitvijo povzroči škodo. **Zato ocena AI Analitika javne oblasti ni politična, ampak operativna: programi so lahko vsečni, vendar ne zagotavljajo minimalnih pogojev, da bi življenje z otrokom postalo dovolj varno in predvidljivo, da bi dolgoročno podprlo obstoj skupnosti.**

Kazalo vsebine

Kako naj se volivec loti presoje volilnih programov (2026)	1
Koraki, kako se »lotiti« analize volilnih programov z vidika »navadnega človeka«	1
Analiza volilnih programov GS, SDS, SD, NSI – analizo opravil »AI Analitik javne oblasti«	1
I. VODILO ZA VSAKEGA VOLILCA (življenjski jezik, brez konceptov, brez ideologije) ..	4
1. korak: Postavi se v najtežji trenutek življenja	4
2. korak: Prvo in najpomembnejše vprašanje	4
3. korak: Ne sprašuj na splošno – sprašuj konkretno	5
4. korak: Vedno preveri, kaj se zgodi »VMES«, ko čakaš	5
5. korak: Kaj se zgodi, če se država zmoti ali zamuja?	7
6. korak: Kdo na koncu plača ceno?	8
7. korak: Šele zdaj poglej oblast in institucije	9
8. korak: Ali program sploh razumem?	10
II. Kratek sklep za volilca – zakaj so ta vprašanja nujna	11
Zakaj je ta test upravičen	11
Zakaj je čas za jasen rez	11
Kaj je naloga volilca danes	11
III. STROKOVNA PRESOJA VOLILNIH PROGRAMOV (2026) – pojasnitev zgornjih vprašanj z vidika AI analitika javne oblasti (avtor mag. Franc Derganc)	15
A. Povzetek	15
B. Merila dobre in pravočasne države z vidika človeka – IZHODIŠČE ANALIZE	16
C. Primerjalna matrika volilnih programov GS / SDS / SD / NSi po metodologiji AI Analitika javne oblasti (OS1–OS5 + NC-A, NC-B)- avtor mag. Franc Derganc	19
Analiza poskuša odgovoriti na naslednja vprašanja:	19
D. Rezultat analize programov za volitve 2026 na datum 10.1.2026 za stranke GS, SD, SDS, NSI	20
E. Pregled ključnih KPI-jev za kakovost delovanja države – predlogi za popravke političnih programov za vse stranke	23

I. VODILO ZA VSAKEGA VOLILCA (življenjski jezik, brez konceptov, brez ideologije)

Priporočeni koraki za človeka, ki ima volilno pravico voliti Poslance v Državni zbor Republike Slovenije. Zakaj? Če želi sebi dobro.....

Ko torej prebiraš politične programe strank - ne začni pri politiki. Začni pri življenju.

Program je dober samo toliko, kolikor te zaščiti takrat, ko si najbolj ranljiv.

Predlagam, da presojaš politične programe po naslednjih korakih.

1. korak: Postavi se v najtežji trenutek življenja

Najprej se vprašaj:

Kaj, če se to zgodi meni ali mojemu otroku?

Na primer:

- ko izveš, da si noseča,
- ko otrok ne napreduje ali zboli,
- ko mlad človek psihično pade,
- ko čakaš na zdravnika ali pomoč,
- ko ostaneš brez dohodka,
- ko si star in potrebuješ oskrbo,
- ko stojiš pred CSD, ZZS, ZPIZ ali sodiščem
in nisi človek, ampak številka.

👉 **Če program ne govori iz teh situacij, ni za ljudi.**

Glej priložo P3: (KPI: NC-A – otrok in ranljive skupine / OS3 – tveganje nepovratne škode)

2. korak: Prvo in najpomembnejše vprašanje

Vedno isto vprašanje:

? Ali program sploh prizna strah in negotovost, v kateri ljudje danes živijo?

Primer – nosečnost:

- Ali program prizna, da se ženska boji nosečnosti, ker:
 - nima stabilne zaposlitve,

- ne ve, ali bo imela dohodek,
 - ne ve, ali bo zmogla sama,
 - ne ve, ali jo bo sistem sploh nosil?
- Ali program sploh razume »normirance po sili«, delo v »skoraj suženjskih razmerah« itd.

Če bereš: »spodbujali bomo rodnost« brez opisa tega strahu, potem program govori o **številkah, ne o ljudeh**. Če bereš »spodbujali bomo trg dela«, potem program govori o interesih »kapitala«, ne dela.

Glej prilogo P3: (KPI: OS5 – dejansko zmanjšanje neenakosti – merljivi OUTCOME)

3. korak: Ne sprašuj na splošno – sprašuj konkretno

To NI dobro vprašanje: *Koliko časa otrok čaka na pomoč?*

To JE pravo vprašanje: *Koliko časa čaka:*

- na razvojno ambulanto?
- na psihologa ali terapevta?
- na odločbo CSD?
- na dodatno pomoč v šoli?
- na osebnega zdravnika?
- na zobozdravnika?
- na vrtec ali šolo?
- na štipendijo ali dodatek?

👉 Če program tega **ne zna povedati**, ga čas otrok ne zanima.

Če v programih bereš: skrajšali bomo čakalne vrste z višjimi plačami zdravnikom, potem program govori o plačah že dobro plačanih javnih uslužbencev, ne o tvojih vsakodnevni težavah. Programi morajo določiti upravljanje tveganja za »ne udejanjanje pravice do zdravstvih storitev, na podlagi plačanega zavarovanja«.

Glej prilogo P3: (KPI: OS2 – čas do pravne varnosti)

4. korak: Vedno preveri, kaj se zgodi »VMES«, ko čakaš

Najpomembnejše vprašanje: **?** **Kaj se zgodi z otrokom ali družino, dokler čakamo na odločitev države?**

Konkretno:

- ali otrok izgubi šolsko leto,
- ali se zdravljenje zamakne čez kritični čas,

- ali starš izgubi dohodek,
- ali družina zdrsne v dolgove,
- ali otrok zamudi razvojno okno.

👉 Program, ki govori samo o »končni rešitvi«,
je nevaren, ker življenje poteka vmes.

Primer:

Otrok je v hudi stiski in potrebuje psihološko pomoč.

Sistem mu hitro predpiše zdravila, ker je to najlažje in najhitreje.

Nihče pa ne preuči vzroka: kaj se dogaja v šoli (ali ima šola koncept »mirne šole«?), doma, v postopkih države.

Program obljublja »krepitev dostopnosti«,
ne pove pa, kaj se zgodi danes.

Otrok leto dni čaka na psihologa ali terapevta.

V tem času jemlje zdravila, izgubi šolsko leto, stiska se pogloblja.

Starš izčrpa bolniško, družina zdrsne v negotovost.

Program tega ne prepreči.

Samo pojasni, zakaj sistem ni zmogel.

Ceno plača otrok – s svojim razvojem in prihodnostjo.

Tak program je lep na papirju, ni pa za ljudi.

Če v volilnih programih bereš stavke, kot so »*izboljšali bomo sodstvo*« ali »*okrepili pravno varnost*«, to skoraj vedno pomeni isto: govorijo o več sodnikih, več zaposlenih ali novih organizacijskih shemah. **Ne govorijo pa o tvojih vsakodnevnih težavah**, ko mesece ali leta čakaš na odločitev upravnega organa ali sodišča, medtem ko se ti življenje vmes sesuva.

Programi praviloma **molčijo o tem, kar pravo EU (41. člen LEUTP) od Slovenije že zahteva**: da mora država človeku **povrniti škodo**, kadar mu organi s prepočasnim ali napačnim odločanjem povzročijo dejansko življenjsko škodo. Ne gre za teorijo, ampak za obveznost države, ki izhaja iz evropskega prava in Ustave Republike Slovenije.

Če program ne govori o tem, pomeni, da:

- priznava, da bodo postopki še naprej trajali predolgo,
- računa, da bo ceno zamud še naprej nosil človek,
- in ne želi prevzeti odgovornosti za posledice delovanja države.

Resen program bi zato jasno povedal nekaj povsem drugega: da je treba **sprejeti zakon**, po katerem se odškodnina zaradi **prepoznega ali napačnega odločanja** v upravnih postopkih **samodejno izplača človeku**, brez novega boja, brez tožb in brez let čakanja.

Tak zakon ne bi bil kazen za državo, ampak **orodje, ki prisili sistem, da deluje pravočasno**. Ko država ve, da zamuda avtomatično pomeni finančno posledico, se začne ukvarjati s tistim, kar je za človeka res pomembno: s časom, z varnostjo in z življenjem vmes.

To je razlika med lepim govorjenjem o pravni državi in **državo, ki zares stoji za svojimi napakami**.

Glej prilogo P3: (KPI: OS3 – preprečevanje nepovratne škode)

5. korak: Kaj se zgodi, če se država zmoti ali zamuja?

Vprašaj:

? Ali se pomoč začne tudi, če država zamuja?

Ne zanima te:

- ali se lahko pritožiš,
- ali bo nekdo »obravnaval primer«.

Zanima te:

- ali otrok vmes dobi pomoč,
- ali obstaja začasna rešitev,
- ali sistem prevzame breme.

Če je odgovor:

- »počakajte«,
 - »pritožite se«,
 - »sistem je obremenjen«,
- potem tveganje nosi **otrok**.
Tak program **ni sprejemljiv**.

Primer 1: Otrok ima odločbo, a ta je napačna – pomoči je premalo.

To vidijo starši, šola in strokovni delavci.

Program predvideva pritožbo.

Pritožba traja mesece.

V tem času se pomoč ne popravi.

Otrok celo leto ostane brez ustrezne podpore, zaostane, obupa.

Ko se napaka končno prizna, je leto izgubljeno.

Brez odgovornosti. Brez povračila.

Država se je zmotila.

Ceno je plačal otrok.

Če v programih bereš: izboljšali bomo sodstvo, ali pravno varnosti, skoraj zagotovo govorijo o večjem številu sodnikov, ne o tvojih vsakodnevnih težavah v upravnih in sodnih postopkih. Programi ne govorijo tudi o tistem, kar EU zakonodaja celo terja od Slovenije in sicer plačilo odškodnine, če organi povzročijo škodo. To pomeni, da je potrebno sprejeti zakon, ki bo to odškodnino...tudi zaradi prepoznega odločanja v upravnih postopkih, enostavno izplačal človeku,

Glej prilogo P3: (KPI: NC-B – kdo nosi breme)

6. korak: Kdo na koncu plača ceno?

To je rez med resnim in lepim programom.

Vprašaj:

- Kdo plača, če:
 - otrok izgubi leto,
 - se zdravje poslabša,
 - družina zdrsne v revščino,
 - starš pregori?

Če plača:

- otrok,
- starš,
- družina → **program ni za ljudi.**

Če plača:

- država,
- sistem,
- institucija z odgovornostjo → **program ima težo.**

Primer (kdo plača ceno):

Družina zaprosi za pomoč, ker otrok brez dodatne podpore ne zmore šole.

Program obljublja izboljšave, ne pove pa, kdo odgovarja, če sistem zamuja.

Postopki se vlečejo.
Starš izgubi dohodek.
Otrok izgubi leto.

Na koncu nihče ne odgovarja.
Rečejo: »Sistem je bil preobremenjen.«

To pomeni, da so ceno plačali otrok, starš in družina.

Resen program bi določil: začasno pomoč takoj (začasna, delna odločba ipd.),
popravek napake po uradni dolžnosti, povrnitev škode.

Glej priloženo P3: (KPI: NC-B + OS5)

7. korak: Šele zdaj poglej oblast in institucije

Zdaj, in šele zdaj, poglej:

- ali zakoni, ki jih predlagajo politične stranke omogočajo zaščito, da se preprečijo zgoraj navedene nepravilnosti,
- ali imajo programih strank CSD, ZZZS, šole, FURS, Policija, sodišča roke in varovalke za udejanjanje človekovih pravic,
- ali Varuh in sodišča **preprečujejo škodo**, ne le pišejo poročila.

Pravilo: **Pravica, ki pride prepozno ali je ni mogoče popraviti, za človeka ne obstaja.**

Če sistem ne zna zaščititi človeka v času, so vse obljube prazne.

Primer 1: Zakon brez varovalke

CSD zamuja osem mesecev. Otrok vmes nima pomoči.
Zakon je bil »spoštovan«. Otrok ni bil zaščiten.

Primer 2: Nadzor prepozno

Sodišče odloča leta. Varuh napiše poročilo po škodi.
Družina je že izgubila dom.

Primer 3: Napačen zakon (FURS)

Država pobira davke na neustavni podlagi.
Ljudje bankrotirajo. Leta kasneje ustavno sodišče ugotovi napako.
Ni avtomatskega popravka. Ni odgovornosti.
Ceno plačajo ljudje.

Če v programu piše, da bo država »izboljšala postopke«, »okrepila pravno varnost« ali »zagotovila več nadzora«, brez jasnih varovalk, potem to v praksi pomeni naslednje: CSD lahko osem mesecev zamuja, otrok pa v tem času ostane brez pomoči – zakon je bil formalno spoštovan, otrok pa ne zaščiten. Sodišče lahko odloča leta, Varuh pa napiše poročilo šele po tem, ko je družina že izgubila dom – nadzor pride prepozno. Država lahko pobira davke na neustavni podlagi, ljudje bankrotirajo, ustavno sodišče napako ugotovi šele čez leta – brez avtomatskega popravka, brez povračila, brez odgovornosti. Skupni imenovalec je vedno isti: sistem se razbremeni, ceno pa plačajo ljudje. Program, ki tega ne prepreči vnaprej in ne določi posledic za državo, ni program za človeka, ampak razlaga, zakaj bo šlo spet narobe.

Glej prilogo P3: (KPI: OS2, OS4)

8. korak: Ali program sploh razumem?

Postavi si zadnje vprašanje: **?** Ali v slovenskem jeziku in brez pravnika, ko »študiram program politične stranke«, razumem:

- kaj bo država naredila z mano ali mojim otrokom,
- zakaj to počne,
- kaj moram storiti jaz,
- kaj se zgodi, če ne storim nič,
- kam se lahko obrnem po pomoč,
- in ali me ne bo nadomestil algoritem, AI ali informacijski kaos?

Če moraš razlago iskati:

- na družbenih omrežjih,
 - pri AI-klepetih,
 - pri znancih,
- potem **pravica zate ne obstaja.**

Otrok pa si ne more privoščiti nerazumevanja.

II. Kratek sklep za volilca – zakaj so ta vprašanja nujna

Če program:

- ne govori iz resničnega življenja,
- ne pove, kaj se zgodi **med čakanjem**,
- ne prepreči škode,
- ne pove, **kdo nosi posledice**,
- in ga brez pravnika ne razumeš,

potem to ni program za ljudi, ampak program, ki deluje **samo, če imaš srečo**.

Otrok pa si sreče ne more privoščiti.

Zakaj je ta test upravičen

Ta vprašanja niso ideološka in niso »stroga«. So **minimalni test normalnosti države**.

Država obstaja zato, da:

- **ščiti človeka v času**, ko je ranljiv,
- **prepreči škodo**, ne da jo kasneje opisuje,
- **popravi napake**, ne da človeka sili v boj,
- in **nosi odgovornost**, ko sistem odpove.

Če tega ne zmore, ne deluje za človeka, temveč **proti njemu**.

Zakaj je čas za jasen rez

V zadnjih približno 30 letih politične stranke – leve in desne – **niso vzpostavile**:

- dobre in pravočasne javne uprave,
- učinkovitega in pravočasnega sodstva,
- sistema, ki bi preprečeval nepovratno škodo otrokom, družinam in ranljivim.

Namesto tega so se programi ponavljali, jezik se je lepšal, odgovornost pa je vedno znova padla na posameznika. To ni več stvar ideološke razlike, temveč **sistemske odpovedi**.

Kaj je naloga volilca danes

Zato ima volivec pravico – in odgovornost – da:

- programe, ki teh vprašanj **ne naslovijo jasno**,
- programe brez rokov, varovalk in odgovornosti,
- programe, ki prenašajo tveganje na otroka ali družino,

preprosto zavrne.

Ne zato, ker bi bil proti politiki, ampak zato, ker je **za človeka**.

Če program ne zmore minimalnega standarda:

- pravočasnosti,
- preprečevanja škode,
- popravljivosti napak,
- in razumljivosti,

potem ni vreden zaupanja – ne glede na barvo, ime ali obljube.

To ni radikalnost. To je **osnovni pogoj dostojne države**.

Če želi slovenska nacija tudi čez 300 let **sanjati v slovenskem jeziku**, potem mora biti cilj jasen in izrečen brez olepševanja:

Rodnost 2.0 brez vpliva migracij mora biti osrednja, dolgoročna nacionalna vizija.

Ne ena od prioritete.

Ne del strategije.

Ne tema za razpravo.

Edina vizija, iz katere izhajajo vsi drugi ukrepi.

Zakaj?

Ker narod ne izgine najprej politično, ampak **demografsko**.

In ker se rodnost ne sesuje zaradi ideologije, ampak zaradi **strahu, negotovosti in sistemske neodzivnosti države**.

Če država:

- ne zna zaščititi nosečnice,
- ne zna pravočasno pomagati otroku,
- ne zna preprečiti zdrsa družine v stisko,
- ne zna popraviti lastnih napak,
- in ne zna zagotoviti varnosti v času čakanja, izgube dohodka,

potem ljudje **ne izbirajo otrok**. Ne iz egoizma. Iz odgovornosti.

Vizija je (vsaj tako avtor upa) ena sama in mora biti izrečena brez izmikanja:

Slovenska skupnost želi, da bodo otroci tudi čez 300 let živeli, mislili in sanjali v slovenskem jeziku.

To ni kulturna parola. To je **vprašanje obstoja skupnosti**.

Če te vizije ni, potem:

- ni merila,
- ni odgovornosti,
- ni smisla govoriti o politiki prihodnosti.

Iz te vizije sledi **en sam merljiv cilj: Rodnost 2.0, dosežena z varnostjo domačega okolja – ne z nadomeščanjem prebivalstva**.

To pomeni:

- da se skupnost obnavlja sama,
- da otrok ni “demografski ukrep”, temveč naravna posledica varnega življenja,
- da migracije niso nosilec demografske stabilnosti, ampak ločeno vprašanje.

Če cilj ni izrečen jasno, se vse razprši v:

- ukrepe brez učinka,
- projekte brez odgovornosti,
- številke brez ljudi.

Sledi strategija, ki ni seznam ukrepov. Strategija je odgovor na eno vprašanje:

Kako mora država delovati, da bo povprečen človek brez strahu sprejel odločitev za otroka? In tukaj ni skrivnosti.

Strategija pomeni:

- pravočasno delujočo upravo,
- sodstvo, ki prepreči škodo, ne le ugotovi kršitev,
- sistem, ki popravi svojo napako,
- zaščito otroka in družine v času čakanja,
- jezik, ki ga človek razume brez pravnika.

To ni socialna politika. To je **operativna sposobnost države**.

In politične stranke se lahko – če jemljejo prihodnost resno – kregajo samo še o enem: **katera bo predlagala boljše, bolj pogumne in predvsem merljive ukrepe**, ki bodo dejansko izboljšali delovanje **vseh treh vej oblasti** – zakonodajne, izvršilne in sodne – ter okrepili **Varuha človekovih pravic kot preventivno varovalko sistema**.

Ne gre več za vprašanje levo–desno.

Gre za vprašanje **učinkovitosti države v času, popravljivosti napak in odgovornosti oblasti**, ko gre kaj narobe.

Če bodo ukrepi:

- pravočasni,
- preverljivi,
- odgovorni,
- in usmerjeni v zaščito otroka in družine,

potem bo **rodnost 2.0 naravna posledica**, ne prisiljen projekt.

In če bo država delovala za človeka, ne proti njemu,

bo **slovenski jezik preživel** – ne kot simbol, temveč kot vsakdanji jezik življenja.

Takrat bodo otroci tudi čez 300 let **zagotovo sanjali v slovenskem jeziku**.

III. STROKOVNA PRESOJA VOLILNIH PROGRAMOV (2026) – pojasnitev zgornjih vprašanj z vidika AI analitika javne oblasti (avtor mag. Franc Derganc)

A. Povzetek

Analiza štirih parlamentarnih strank (GS, SDS, SD, NSi) pokaže neprijetno, a zelo jasno dejstvo: noben program ne vsebuje operativnih varovalk, ki bi človeku – in posebej otroku – zagotavljale varnost v času, ko se sistem zmoti ali zamuja. Skupni manko ni v idejah ali vrednotah, temveč v izvedljivosti: v programih praviloma ni end-to-end rokov do dejanske varnosti, ni samodejnih začasnih rešitev, ni obveznega popravka napak po uradni dolžnosti in ni mehanizma, po katerem bi država nosila finančno posledico, ko z zamudo ali napačno odločitvijo povzroči škodo. **Zato ocena AI Analitika javne oblasti ni politična, ampak operativna: programi so lahko vsečni, vendar ne zagotavljajo minimalnih pogojev, da bi življenje z otrokom postalo dovolj varno in predvidljivo, da bi dolgoročno podprlo obstoj skupnosti.**

Strokovni odstavek za P2 (metodologija, rezultat, sklep)

Primerjalna matrika GS/SDS/SD/NSi po metodologiji OS1–OS5 + NC-A, NC-B pokaže, da nobena od parlamentarnih strank ne doseže praga operativne legitimnosti, ker sistemsko odpove na ključnih kriterijih OS2 (čas do pravne varnosti) in NC-B (nosilec bremena napake). Programi praviloma ostajajo na ravni deklaracij (digitalizacija, kadri, reforme, “okrepitev”), brez obveznih mehanizmov: end-to-end rokov, samodejnih začasnih zaščit ob zamudi, ex officio popravkov napak ter avtomatske odškodninske posledice za državo, kadar povzročena škoda nastane zaradi nepravočasnega ali napačnega odločanja. Iz tega sledi strokovni sklep: razlike med programi so večinoma retorične, ne pa varnostne za človeka; zato noben program v obstoječi obliki ne zagotavlja pogojev za dolgoročno stabilnost skupnosti, če je merilo otrok kot indikator in cilj varnega življenja.

Zakaj to “pomeni preživetje nacije” (zelo jasno, brez patetike)

Če država ne zna pravočasno zaščititi otroka, nosečnice, družine in ranljivih v času postopkov – in če pri napakah ali zamudah vedno plača človek – potem se strah in negotovost prenašata v odločitev za (ne)otroka.

Rodnost se ne zniža zaradi enega ukrepa, ampak zaradi ponavljajoče se izkušnje: “ko sem potreboval pomoč, je prišla prepozno ali pa sem se moral boriti.” Zato ugotovitev AI Analitika javne oblasti ni napad na kogarkoli, ampak diagnoza: brez mehanizmov OS2/OS3/OS1/NC-B (čas, preprečitev škode, popravljivost, odgovornost) politika ne gradi pogojev za demografsko obnovo in s tem ne gradi pogojev za dolgoročno kontinuiteto skupnosti in jezika.

B. Merila dobre in pravočasne države z vidika človeka – IZHODIŠČE ANALIZE

Ta del **ne ocenjuje ideologije, vrednot ali političnih usmeritev**. Ocenjuje **operativno sposobnost države**, da zaščiti človeka:

- pravočasno,
- popravljivo,
- brez nepovratne škode,
- z jasno odgovornostjo.

Temelji na treh načelih:

1. **pravica v času** (ne le na papirju),
2. **otrok kot absolutni indikator sistema**,
3. **odgovornost države za posledice lastnih napak**.

JEDRO METODOLOGIJE: 7 KPI-MERIL

Vsak volilni program je mogoče objektivno preveriti skozi **7 obveznih kazalnikov**.

Če kateri manjka → program **ni celovit**.

Tabela KPI (OS1–OS5 + NC-A, NC-B) meri **ali država deluje za človeka v praksi**, ne na papirju: ali je pravočasna, popravljiva, razumljiva in ali breme napak nosi sistem – z otrokom kot absolutnim indikatorjem. Vsak KPI odgovarja na eno življenjsko vprašanje: *kdaj bom varen, kaj se zgodi vmes, kdo popravi napako in kdo plača, če gre narobe*.

Meta-nadzor (M1, M2) je odločilen, ker brez njega KPI-ji ostanejo deklaracija:

- **M1 – preventivni nadzor** zagotovi, da se tveganja zaznajo **pred škodo** (ne šele v poročilih po njej).
- **M2 – odgovornost za rezultat** poveže KPI z **realnimi posledicami** za institucije, če outcome za človeka ne nastane.

Če meta-nadzora ni, se tudi dobro zapisani KPI-ji **ne udejanjijo**: roki se zamikajo, napake se ne popravijo, škoda se zgodi “zakonito”, odgovornosti pa ni. Meta-nadzor je torej **mehanizem, ki KPI spremeni iz obljube v rezultat**.

TABELA KPI – MERILA PRESOJE

KPI	Ime kazalnika	Kaj preverja	Ključno vprašanje za volilca	Kaj mora vsebovati program, da je ustrezen
OS1	Kakovost in popravljivost odločanja	Ali sistem zna sam popraviti napako	<i>Ali se mora človek boriti, ali sistem popravi sam?</i>	Ex officio popravek napak, brez nove vloge, brez pritožbenega boja
OS2	Čas do pravne varnosti	Čas od prve vloge do dejanske varnosti	<i>Kdaj bom varen – ne kdaj bo papir?</i>	End-to-end roki (vloga → odločba → pritožba → stabilna rešitev)
OS3	Preprečevanje nepovratne škode	Ali se škoda sploh lahko zgodi	<i>Kaj se zgodi vmes, dokler čakam?</i>	Začasni ukrepi, prednostna obravnava, zadržanje škodljivih učinkov
OS4	Razumljivost in dostopnost	Ali človek razume sistem	<i>Ali razumem brez pravnika in brez iskanja drugje?</i>	Razumljiv slovenski jezik, jasna navodila, pravica do človeka
OS5	Dejansko zmanjšanje neenakosti	Učinek na ranljive skupine	<i>Ali se komu dejansko izboljša življenje?</i>	Merljivi outcome-i za otroke, družine, starejše (ne povprečja)
NC-A	Otrok in ranljive skupine	Absolutna zaščita otroka	<i>Ali otrok kdaj čaka na račun sistema?</i>	Otrok ima vedno prednost; škoda otroku je normativno nesprejemljiva
NC-B	Nosilec bremena	Kdo plača napako	<i>Kdo nosi posledice, če gre narobe?</i>	Odgovornost države, avtomatska povrnitev škode, ne človek

META-NADZOR (brez tega KPI-ji ne delujejo)

Meta-kriterij	Kaj pomeni	Kaj mora program izrecno zagotoviti
M1	Preventivni nadzor	Varuh in nadzorni organi morajo opozarjati <i>pred</i> škodo
M2	Odgovornost za rezultat	Posledice za institucije, če outcome za človeka ne nastane

Normativna podlaga za M1: ZVarCP – vloga Varuha, načela nadzora oblasti.

Normativna podlaga ZA M2: Načelo odgovornosti oblasti, **41. člen LEUTP** + ESČP + Ustava RS.

Ključen kazalnik za pravilno uporabo slovenskega jezika je KPI =OS4.

KAKO VOLILEC UPORABI KPI-JE (PRAKTIČNO)

Volilec **ne rabi tabele**.

Dovolj je, da pri vsaki pomembni temi preveri:

1. **OS2** – Ali program pove *kdaž* bo človek varen?
2. **OS3 + NC-A** – Kaj se zgodi *vmes*, posebej za otroka?
3. **OS1** – Ali sistem popravi napako sam?
4. **NC-B** – Kdo plača, če sistem odpove?
5. **OS4** – Ali to razumem v slovenščini, brez pravnika?

Če na katero ni odgovora → KPI ni izpolnjen.

TIPIČNE STROKOVNE NAPAKE PROGRAMOV

- navajanje rokov za odločbe brez roka do varnosti (kršitev OS2),
- sklicevanje na pritožbe namesto samodejnih popravkov (kršitev OS1),
- reševanje po škodi namesto preprečevanja (kršitev OS3),
- lep jezik brez razumevanja (kršitev OS4),
- povprečja namesto otrok in ranljivih (kršitev OS5, NC-A),
- odsotnost odgovornosti (kršitev NC-B).

STROKOVNI SKLEP

Program, ki:

- nima **časovne varnosti**,
- dopušča **nepovratno škodo**,
- prenaša **breme na otroka ali družino**,
- zahteva **boj s sistemom**,
- in ga brez pravnika ni mogoče razumeti,

ne izpolnjuje minimalnih pogojev dobre uprave

– ne glede na ideološko barvo ali politične cilje.

KONČNA UGOTOVITEV

To **ni radikalna metodologija**.

To je **minimalni standard normalne države**.

Če bi tak standard veljal zadnjih 30 let:

- ne bi imeli sistemske zamude pri otrocih,
- ne bi imeli pravic brez storitev,
- ne bi imeli neustavnih posledic brez popravkov,
- in ne bi imeli generacij, ki živijo v stalni negotovosti.

C. Primerjalna matrika volilnih programov GS / SDS / SD / NSi po metodologiji AI Analitika javne oblasti (OS1–OS5 + NC-A, NC-B)- avtor mag. Franc Derganc

Gre za **strokovno, neideološko presojo**: kaj je v programih **dejansko zapisano in preverljivo**, ne kaj je politično všečno.

Lestvica: 0 = ni naslovljeno / nevarno za človeka · 1 = delno / deklarativno · 2 = jasno, operativno, z varovalkami

Maksimum: 14 točk

Analiza poskusa odgovoriti na naslednja vprašanja:

1. Ali programi političnih strank zagotavljajo pogoje, da bodo otroci tudi čez 300 let sanjali slovenski jezik.

2. Ali drugače. Ali programi omogočajo pogoje, da se zagotovi rodnost 2.0, brez vpliva migracij.

D. Rezultat analize programov za volitve 2026 na datum 10.1.2026 za stranke GS, SD, SDS, NSI

1 Povzetek – ENOTEN CS ZDU8 / Nadkonvencija score

Stranka OS1 OS2 OS3 OS4 OS5 NC-A NC-B Skupaj (0–14)

GS 1 1 1 1 1 1 0 6/14

SD 1 1 1 1 1 1 0 6/14

SDS 1 0 0 1 0 0 0 2/14

NSi 1 1 1 1 0 1 0 5/14

Ključna ugotovitev:

Nobena stranka **ne doseže praga legitimnosti**, ker **nobena sistemsko ne rešuje NC-B** (kdo nosi breme napake) in **OS2 (čas do dejanske varnosti)**.

2 Razlaga po posameznih KPI (zakaj taka ocena)

OS1 – Kakovost in popravljivost odločanja

Vprašanje: Ali sistem sam popravi svojo napako?

- **GS / SD / NSi (1):** govor o izboljšavah, digitalizaciji, kadrih; **ni obveznega ex officio popravka**.
- **SDS (1):** poudarek na učinkovitosti, ne na popravljivosti.

→ Noben program ne zahteva, da organ sam popravi napako brez boja človeka in **nobena od strank ne loči učinkovitosti od uspešnosti**.

OS2 – Čas do pravne varnosti (end-to-end)

Vprašanje: Kdaj je človek dejansko varen?

- **GS / SD / NSi (1):** roki za odločbe, reforme, razpisi; **ni časa do stabilne rešitve**.
- **SDS (0):** časovna dimenzija človeka praktično odsotna.

→ Roki za papir ≠ čas do varnosti. **Nobena stranka ne predvidi, da ima človek težavo (včasih nerešljivo) vse od prvostopenjske odločbe pa do pravnomočne odločitve na sodišču.**

OS3 – Preprečevanje nepovratne škode

Vprašanje: Kaj se zgodi vmes?

- **GS / SD / NSi (1):** priznanje težav, brez sistemskih varovalk (začasne zaščite).
- **SDS (0):** odgovornost posameznika, ne sistema.

→ **Nobena stranka ne prepove, da se škoda zgodi “zakonito”. Nobena stranka ne predvideva odškodnine zaradi napak državnih organov, kar načelom določa 41. člen Listine EU o temeljnih pravicah.**

OS4 – Razumljivost, jezik, dostopnost

Vprašanje: Ali človek razume brez pravnika?

- **GS / SD / NSi / SDS (1):** sklicevanje na transparentnost, digitalizacijo; ni standarda razumljive slovenščine, ni pravice do človeka ob AI.

→ **OS4 je pri vseh strankah le deklarativen. Nobena politična stranka nima nobenega ukrepa, ki bi naslovil pomembnost izreka in obrazložitve v upravnih postopkih, pravilno uporabo slovenskega jezika, težavo dostopnosti za starejše zaradi digitalizacije itd.**

OS5 – Dejansko zmanjšanje neenakosti

Vprašanje: Komu se življenje res izboljša?

- **GS / SD (1):** socialni poudarki, brez merljivih outcome-ov.
- **NSi / SDS (0):** fokus na sistem, trg, povprečja.

→ **Povprečja brez zaščite dna. Nobena stranka nima v programu merljivost razvojnih ciljev z vidika otroka, družine in najranljivejših.**

NC-A – Otrok in ranljive skupine

Vprašanje: Ali ima otrok absolutno prednost?

- **GS / SD / NSi (1):** otrok omenjen, **ni absolutne prednosti v času.**

- **SDS (0):** otrok ni sistemski indikator.

→ **Otrok je simbol, ne operativni kriterij. Nobena stranka ne presoja VSEH ukrepov z vidika otroka, kot indikatorja družbeno sprejemljivega razvoja. Rodnosti 2.0 ni mogoče doseči brez celovite usmeritve vseh politik v en cilj. Rodnost 2.0. brez vpliva migracij, sicer čez 300 let ni mogoče pričakovati, da bodo otroci sanjali v slovenskem jeziku.**

NC-B – Nosilec bremena (ključni rez)

Vprašanje: Kdo plača, ko sistem odpove?

- **Vse stranke (0):**
 - ni avtomatske začasne zaščite,
 - ni odškodninske odgovornosti države,
 - ni posledic za institucije.

→ **Breme ostane na otroku, družini, posamezniku. Nobena stranka nima v programih nobenega ukrepa, ki bi kompenziral »slabo upravo in sodstvo«.**

3 Kaj to pomeni za volilca (brez politike)

- Razlike med programi so **v retoriki**, ne v varnosti človeka.
- Levi in desni programi **odpovejo na istem mestu:**
čas, preprečevanje škode, odgovornost.
- Če je cilj:
 - »rodnost 2.0 brez migracij«,
 - *otroci, ki čez 300 let sanjajo v slovenščini,*

potem **noben obstoječi program ne izpolni minimalnega standarda.**

4 Minimalni popravek, ki bi moral biti v vsakem programu

Da bi stranka dosegla **≥10/14**, bi morala izrecno zapisati:

1. **End-to-end rok do varnosti (OS2)**
2. **Samodejno začasno zaščito ob zamudi (OS3 + NC-A)**
3. **Ex officio popravek napak (OS1)**
4. **Odškodninsko odgovornost države (NC-B)**
5. **Razumljiv slovenski jezik + pravico do človeka ob AI (OS4)**

E. Pregled ključnih KPI-jev za kakovost delovanja države – predlogi za popravke političnih programov za vse stranke

Tabela ne predlaga ideologije, temveč **minimalni operativni popravek**, ki bi ga moral imeti **vsak volilni program**, če želi delovati za človeka. Vsi KPI-ji merijo isto jedro: **ali država deluje pravočasno, popravljivo in z odgovornostjo**, z otrokom kot absolutnim indikatorjem sistema.

Ključna ugotovitev je preprosta: brez OS2 (čas do dejanske varnosti) in NC-B (da breme napake nosi sistem) so vse druge obljube prazne. OS1–OS5 določajo, *kako* mora država delovati v praksi; NC-A in NC-B pa določata *za koga* in *kdo plača*, ko gre kaj narobe.

Če program teh elementov nima zapisano jasno in zavezujoče, ne gre za razvoj države, ampak za upravljanje tveganja na račun ljudi.

KPI okvir OS1–OS5 + NC-A, NC-B (ZDU8 / Nadkonvencija)

KPI	Pravni vir / normativno izhodišče	Kaj to pomeni za človeka (življenjsko)	Kako mora izgledati ukrep stranke, da je "OK"
OS1 – Kakovost odločanja	Načelo dobre uprave; ZDU8; 3. člen ZVarCP	Odločbe so pravilne, razumljive in se ne lomijo na pritožbah . Napake se ne popravljajo na moj račun.	Program uvede ex officio popravljanje napak , notranje kontrole kakovosti, obvezno analizo razveljavitev in javne KPI-je napak.
OS2 – Čas do pravne varnosti	ZDU8; 41. člen LEUTP; pozitivne obveznosti države (ESČP)	Ne zanima me rok za papir, zanima me kdaj sem dejansko varen (dom, zdravje, dohodek).	Program določi end-to-end roke (vloga → odločba → pritožba → končna rešitev), maksimalne čase in samodejno zaščito ob zamudi .
OS3 – Tveganje nepovratne škode	Nadkonvencija (avtor F. Derganc); načelo največje koristi otroka	Škoda se ne sme zgoditi vmes (otrok, zdravje, izguba doma).	Program uvede začasne ukrepe, prednostne režime, zadržanje škodljivih ukrepov ; če

KPI	Pravni vir / normativno izhodišče	Kaj to pomeni za človeka (življenjsko)	Kako mora izgledati ukrep stranke, da je "OK"
			grozi nepovratna škoda → takojšnja zaščita.
OS4 – Zaupanje in dostopnost	Dobra uprava; pravica do obveščenosti	Sistem je razumljiv , predvidljiv in dosegljiv ; vem, kaj se dogaja in kaj sledi.	Program zahteva plain language , jasna navodila, enotne kontaktne točke, spremljanje zadovoljstva in dostopnost brez digitalne izključenosti.
OS5 – Dejansko zmanjšanje neenakosti	Socialna država; pozitivne obveznosti	Ne zanima me povprečje; zanima me, ali ranljivi dejansko pridejo do pomoči .	Program uvede ciljne ukrepe , merjenje učinkov po skupinah (otroci, revni, bolni), ter popravke, če razlike ostajajo.
NC-A – Otrok in ranljive skupine (meta)	Ustava; Konvencija o otrokovih pravicah; Nadkonvencija	Otrok nikoli ne čaka enako kot odrasli ; čas je zanj odločilen.	Program določi absolutno prednost za otroke in ranljive: hitri roki, takojšnja pomoč, ničelna toleranca do nepovratne škode.
NC-B – Nosilec bremena (meta)	ZDU8; 41. člen LEUTP; ESČP	Če gre kaj narobe, ne plačam jaz ali moj otrok .	Program jasno zapiše, da breme nosi sistem : samodejne začasne rešitve, povračila, odškodnine, odgovornost organov.

Ocena programov političnih strank Gibanja svobode in stranke SDS, ki jo je izvedel »AI Analitik javne oblasti«

Vodič za slovenskega volivca – zakaj bi nekdo komu dal svoj glas, če pa mu slednji ničesar resnično ne da...

Avtor: mag. Franc Derganc, dne 10.1.2025